

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ  
Навчально-науковий інститут денної освіти

Кафедра менеджменту

## СИЛАБУС

навчальної дисципліни

### «Розробка і прийняття управлінських рішень»

на 2023-2024 навчальний рік

Курс та семестр вивчення	4 курс, 7 семестр
Освітня програма/спеціалізація	«Менеджмент»
Спеціальність	073 Менеджмент
Галузь знань	07 Управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти	бакалавр

ПІБ НПП, який веде дану дисципліну,  
науковий ступінь і вчене звання,  
посада

**Бласенко Валентин Анатолійович**  
к.е.н., доцент  
доцент кафедри менеджменту

Контактний телефон	+38-050-304-99-32
Електронна адреса	valentinpuet@gmail.com
Розклад навчальних занять	<a href="http://schedule.puet.edu.ua/">http://schedule.puet.edu.ua/</a>
Консультації	очна: середа, з 12.40 до 14.00, кафедра менеджменту, ауд. 406 он-лайн: електронною поштою, понеділок – п'ятниця з 09.00 до 15.00
Сторінка дистанційного курсу	<a href="https://www2.el.puet.edu.ua/st/course/view.php?id=1893">https://www2.el.puet.edu.ua/st/course/view.php?id=1893</a>

#### Опис навчальної дисципліни

<b>Мета вивчення навчальної дисципліни</b>	Набуття студентами комплексу фундаментальних знань про теоретичні, методологічні та практичні засади процесу розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень на підприємстві, формування цілісного розуміння майбутніми менеджерами процесу управління сучасними підприємствами в умовах трансформації національної економіки.
<b>Тривалість</b>	7 семестр, разом 3 кредити ЄКТС/90 годин (лекції 16 год., практичні заняття 20 год., самостійна робота 54 год.)
<b>Форми та методи навчання</b>	Лекції та практичні заняття в аудиторії та виїзні, самостійна робота поза розкладом. Методи – словесні, наочні, практичні.
<b>Система поточного та підсумкового контролю</b>	Поточний контроль: відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; доповіді з рефератами та їх обговорення; тестування; поточна модульна робота. Підсумковий контроль: ПМК (залік)
<b>Базові знання</b>	Наявність широких знань з введення в професійну діяльність та історії менеджменту, основ менеджменту, економічної теорії, мікро- та макроекономіки, економіки менеджменту, командування та командного менеджменту, контролінгу в менеджменті, самоменеджменту і тайм-менеджменту, управління персоналом, операційного та виробничого менеджменту, фінансів, управлінського обліку.
<b>Мова викладання</b>	Українська

**Перелік компетентностей, які забезпечує дана навчальна дисципліна, програмні результати навчання**

<b>Програмні результати навчання</b>	<b>Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач</b>
<p>ПРН 03. Демонструвати знання теорій, методів і функцій менеджменту, сучасних концепцій лідерства.</p> <p>ПРН 04. Демонструвати навички виявлення проблеми та обґрунтування управлінських рішень.</p> <p>ПРН 05. Описувати зміст функціональних сфер діяльності організації.</p> <p>ПРН 06. Виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників для обґрунтування управлінських рішень.</p> <p>ПРН 07. Виявляти навички організаційного проектування.</p> <p>ПРН 08. Застосовувати методи менеджменту для забезпечення ефективності діяльності організації.</p> <p>ПРН 09. Демонструвати навички взаємодії, лідерства, командної роботи.</p> <p>ПРН 10. Мати навички обґрунтування дієвих інструментів мотивування персоналу організації.</p> <p>ПРН 11. Демонструвати навички аналізу ситуації та здійснення комунікації у різних сферах діяльності організації.</p> <p>ПРН 16. Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.</p> <p>ПРН 19. Володіти інструментарієм та навичками економічного аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу та управління конкурентоздатністю підприємств та організацій, приймати обґрунтовані рішення щодо вирішення проблемних ситуацій, демонструвати навички креативного мислення, формування новацій та управління інноваційною діяльністю підприємств та організацій.</p>	<p>ЗК03. Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу.</p> <p>ЗК 04. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 05. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК 08. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК 09. Здатність активно вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 11. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.</p> <p>ЗК 12. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>СК 01. Здатність визначати та описувати характеристики організації.</p> <p>СК 02. Здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.</p> <p>СК 03. Здатність визначати перспективи розвитку організації.</p> <p>СК 04. Вміння визначати функціональні області організації та зв'язки між ними.</p> <p>СК 05. Здатність управляти організацією та її підрозділами через реалізацію функцій менеджменту.</p> <p>СК 07. Здатність обирати та використовувати сучасний інструментарій менеджменту.</p> <p>СК 09. Здатність працювати в команді та налагоджувати міжособистісну взаємодію при вирішенні професійних завдань.</p> <p>СК 10. Здатність оцінювати виконувані роботи, забезпечувати їх якість та мотивувати персонал організації.</p> <p>СК 11. Здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління.</p> <p>СК 12. Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення.</p> <p>СК 15. Здатність формувати та демонструвати лідерські якості та поведінкові навички.</p> <p>СК 16. Здатність оцінювати економічну ефективність діяльності, ресурсного потенціалу та конкурентоспроможність підприємств та організації.</p>

**Тематичний план навчальної дисципліни**

<b>Назва теми</b>	<b>Види робіт</b>	<b>Завдання самостійної роботи у розрізі тем</b>
<b>Модуль 1. Методологія та концептуальні засади розробки і прийняття управлінських рішень</b>		
Тема 1. Теоретичні основи прийняття управлінських рішень в умовах трансформації національної економіки	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Наука про прийняття управлінських рішень: зародження, еволюція, понятійний апарат», «Місце управлінського рішення у процесі управління», «Поняття і властивості управлінського рішення».
Тема 2. Організація процесу прийняття управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Вплив сфери діяльності підприємства на процес розробки і прийняття управлінських рішень», «Діагностика проблемної ситуації. Методи діагностики», «Моніторинг середовища прийняття управлінських рішень».

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи у розрізі тем
Тема 3. Моделі, методи та технології прийняття управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Методологія прийняття управлінських рішень», «Механізм прийняття управлінського рішення», «Проблеми вибору менеджером раціональної моделі прийняття управлінських рішень». Підготувати наукову доповідь на тему: «Характеристика сучасних технологій прийняття управлінських рішень».
Тема 4. Концептуальні засади процесу розробки і прийняття управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Інституційний, стратегічний та оперативний рівні прийняття управлінських рішень», «Значення ієрархії управління. Модель раціональної бюрократії», «Сутність адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності при організації розробки управлінських рішень». Підготувати презентацію на тему: «Система участі співробітників у процесі управління. Колективна відповідальність».
Тема 5. Управлінська діагностика середовища розробки і реалізації управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування; поточна модульна робота	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Середовище вирішення проблеми. Підходи до оцінки середовища», «Методика SWOT- та PEST-аналізу», «Зовнішнє, проміжне та внутрішнє середовище». Підготувати презентацію на тему: «Роль системного підходу у процесі прийняття рішень».
<b>Модуль 2. Процеси прийняття, реалізації та оцінки ефективності управлінських рішень</b>		
Тема 6. Прийняття управлінських рішень на підприємстві у різних умовах середовища	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Характеристика методів прийняття рішень в умовах визначеності середовища», «Сутність прийняття рішень в умовах ризику і невизначеності», «Класифікація ризиків. Методи оцінки ступеня ризику». Підготувати наукову доповідь на тему: «Застосування інформаційних технологій у процесі прийняття управлінських рішень в епоху економіки знань».
Тема 7. Реалізація управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Індивідуальне та колективне виконання рішень», «Документальне забезпечення процесу управління. Візування і резолюція документів», «Сутність і види відповідальності керівників за прийнятті управлінського рішення». Підготувати наукову доповідь на тему: «Делегування повноважень і відповідальності у процесі прийняття управлінських рішень».
Тема 8. Організація і контроль виконання управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Зміст контролю. Система контролінгу на підприємстві», «Процес здійснення управлінського контролю. Контрольні процедури», «Мотивування і стимулювання працівників. Зміст системи покарання». Підготувати презентацію на тему: «Психологія поведінки людини під час контролю».

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи у розрізі тем
Тема 9. Оцінка якості управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Показники системи якості прийняття управлінських рішень», «Основні характеристики якості управлінського рішення», «Методика оцінювання якості управлінських рішень», «Система управління якістю на підприємстві». Підготувати наукову доповідь на тему: «Вплив особистісних якостей особи, яка приймає рішення, на якість управлінського рішення».
Тема 10. Ефективність розробки та прийняття управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Сутність та показники ефективності управлінського рішення», «Методи оцінювання ефективності управлінських рішень», «Принцип Парето-ефективності. ABC-метод». Підготувати презентацію на тему: «Основні аспекти ефективного рішення: логічний, цільовий і витратний».
Тема 11. Соціально-психологічні аспекти прийняття та реалізації управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Роль людського чинника у процесі розробки управлінського рішення», «Використання влади та впливу при прийнятті управлінських рішень», «Особливості управління формальними і неформальними групами. Групова динаміка», «Принципи управління командами. Крос-функціональна та інтактна команда». Підготувати наукову доповідь на тему: «Індивідуальні якості менеджера і стиль керівництва у процесі прийняття управлінського рішення».
Тема 12. Інформатизація та автоматизація процесу прийняття управлінських рішень на підприємстві	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування; поточна модульна робота	Виконати розрахункове завдання для самостійної роботи. Підготувати реферати за темами: «Основні елементи структури інформаційного забезпечення процесу управління підприємством», «Інтегровані інформаційні системи управління», «Технології прийняття управлінських рішень на основі автоматизованих управлінських інформаційних систем». Підготувати презентацію на тему: «Створення автоматизованих робочих місць фахівців на підприємствах».

### Інформаційні джерела

1. Господарський кодекс України : Офіційний текст від 16.01.2003 р. № 436-IV (Редакція станом на 27.02.2021 р.) / Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> . (дата звернення: 28.04.2023).
2. Податковий кодекс України : Офіційний текст від 02.12.2010 р. № 2755-VI (Редакція станом на 28.03.2021 р.) / Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> . (дата звернення: 28.04.2023).
3. Ачкасова Л. М. Оцінювання ефективності управлінських рішень. *Економіка транспортного комплексу : збір. наук. праць*. Харків : ХНАДУ, 2018. Вип. 23. С. 50–59.
4. Бакуменко В. Д. Державно-управлінські рішення : навч. посібник. Київ : ВПЦ АМУ, 2012. 344 с.
5. Бакуменко В. Д. Прийняття рішень в державному управлінні : навч. посібник. У 2 ч. Ч. 1. Теоретико-методологічні засади. Київ : ВПЦ АМУ, 2010. 276 с.
6. Балджи М. Д., Карпов В. А., Ковальов А. І., Костусев О. О., Котова І. М., Сментина Н. В. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : навч. посібник. Одеса : ОНЕУ, 2013. 670 с. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/147035773.pdf> . (дата звернення: 22.09.2023).
7. Білінська М. М., Ковбасюк Ю. В. Прийняття управлінських рішень : організаційно-психологічний аспект : навч. посібник. Київ : НАДУ, 2011. 232 с.

8. Большая О. Інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень у закладах освіти України. *Витоки педагогічної майстерності*. 2020. Вип. 25. С. 20–24. URL : <http://sources.pnpu.edu.ua/article/view/223177/223567> . (дата звернення: 21.10.2023).
9. Боровик М. В. Управлінські рішення : конспект лекцій / Упоряд. М. В. Боровик ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 81 с. URL : [https://eprints.kname.edu.ua/56456/1/2020%20печ.%20119Л%20УР\\_Мен\\_конспект%20лекцій\\_Боровик%20М.В..pdf](https://eprints.kname.edu.ua/56456/1/2020%20печ.%20119Л%20УР_Мен_конспект%20лекцій_Боровик%20М.В..pdf) . (дата звернення: 29.09.2023).
10. Бутко М. П., Бутко І. М., Машенко В. П. Теорія прийняття рішень : підручник / за заг. ред. М. П. Бутка. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 360 с.
11. Василенко В. О. Теорія і практика розробки управлінських рішень : навч. посібник. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2011. 442 с.
12. Власенко В. А., Барибіна Я. О. Процес управління фінансовим забезпеченням розвитку підприємств в умовах мінливого середовища. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : «Економічні науки»*. Полтава : ПУЕТ, 2017. Вип. 3 (81). С. 64–73. URL : <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/1498/1175> . (дата звернення: 29.03.2023).
13. Власенко В. А., Івахно І. Б. Організація ефективного інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень на підприємстві в умовах діджиталізації. *Економіка сьогодні : проблеми моделювання та управління* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 17–18 листопада 2022 року) / за заг. ред. М. Є. Рогози, Г. В. Карнаухової. Електронні текстові дані. Полтава : ПУЕТ, 2022. 240 с. С. 31–34. URL : <http://economicstoday2022.ukrbbb.net/viewtopic.php?f=4&t=6> . (дата звернення: 28.09.2023).
14. Власенко В. А. Інструментарій оцінки стану організаційної складової організаційно-економічного механізму управління розвитком підприємств та організацій споживчої кооперації України / Управління розвитком соціально-економічних систем у новій економіці : монографія / [колектив авторів] ; за заг. ред. Л. М. Шимановської-Діанич. Полтава : ПУЕТ, 2015. 358 с. С. 5–8, 175–186, 343–355. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/7442> . (дата звернення: 28.03.2023).
15. Власенко В. А., Лозовський Є. В. Формування ефективного механізму прийняття управлінських рішень на підприємствах сфери бізнесу в умовах нової економіки. *Мережевий бізнес : становлення, проблеми, інновації* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 27-28 квітня 2022 р.). Полтава : ПУЕТ, 2022. 195 с. С. 94–97. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/12321> . (дата звернення: 28.09.2023).
16. Власенко В. А. Організаційно-методичний підхід до формування ефективної системи антикризового управління підприємством в умовах трансформаційних змін. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія : Економіка. Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2017. Т. 22, Вип. 10 (63). С. 81–86. URL : [http://visnyk-onu.od.ua/journal/2017\\_22\\_10/19.pdf](http://visnyk-onu.od.ua/journal/2017_22_10/19.pdf)* . (дата звернення: 30.03.2023).
17. Власенко В. А. Принциповий підхід до формування процесу моніторингу фінансово-економічної діяльності на підприємстві / Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики : монографія / І. А. Маркіна, В. І. Аранчій, Ю. М. Сафонов, Т. І. Лепейко та ін. ; за ред. І. А. Маркіної. Полтава : Видавництво «Сімон», 2017. 728 с. С. 557–565. URL : <https://drive.google.com/file/d/0BxDFxCVLIUBGeWc5dmxXMTJGazQ/view> . ; <http://sried.in.ua/uploads/images/exw/1.pdf> . (дата звернення: 28.03.2023).
18. Власенко В. А. Принциповий підхід до формування та реалізації антикризової програми розвитку підприємства в умовах ринкових трансформацій. *Управління економікою: теорія та практика. Восьмі Чумаченківські читання : зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: О. О. Хандій (голов. ред.), В. І. Ляшенко (відп. ред.), В. Є. Куриляк та ін.* Київ, 2019. 288 с. С. 142–155. URL : [https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/sbornyk\\_2019\\_liashenko\\_compressed.pdf](https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/sbornyk_2019_liashenko_compressed.pdf) . (дата звернення: 29.03.2023).
19. Власенко В. А. Формування ефективного організаційно-економічного механізму управління розвитком системи споживчої кооперації України / *Особливості розвитку регіонів України в нових економічних умовах : монографія / І. Г. Павленко, О. В. Гуменна, Г. І. Матукова та ін. ; під. наук. ред. д.е.н., професора С. Ю. Цьохли. Сімферополь : ДІАЙП, 2012. 539 с. С. 77–138.*
20. Власенко В. А. Формування інтегрального підходу до оцінювання соціального розвитку підприємства в умовах трансформаційних перетворень. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія : Економіка. Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2018. Т. 23, Вип. 7 (72). С. 86–91. URL : [http://visnyk-onu.od.ua/journal/2018\\_23\\_7/19.pdf](http://visnyk-onu.od.ua/journal/2018_23_7/19.pdf)* . (дата звернення: 30.03.2023).

21. Войтик О. Є. Особливості прийняття управлінських рішень в органах місцевого самоврядування. *Демократичне врядування*. 2023. Вип. 1 (31). С. 63–74. URL : [https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jun/30660/230940verstka-67-78\\_0.pdf](https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jun/30660/230940verstka-67-78_0.pdf). (дата звернення: 26.09.2023).
22. Волчек Р. М., Коляда А. Л., Коверда А. В. Аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень : навч. посібник. Одеса : ОНЕУ, 2016. 105 с.
23. Воронкова А. Е., Калюжна Н. Г., Отенко В. І. Управлінські рішення у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства : організаційний аспект : монографія / Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2008. 512 с.
24. Воткінсон М. ГРІД. Інструмент для прийняття рішень у будь-якому бізнесі (у вашому також) / пер. з англ. Н. Зубкевич. Київ : ТОВ «Видавнича група КМ-БУКС», 2019. 608 с.
25. Гаркуша Н. М., Цуканова О. В., Горошанська О. О. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : навч. посібник. 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2012. 591 с. (Вища освіта XXI століття).
26. Гевко І. Б. Методи прийняття управлінських рішень : підручник. Київ Кондор, 2009. 187 с.
27. Демиденко М. А. Системи підтримки прийняття рішень : навч. посібник / Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2016. 104 с. URL : <http://kist.ntu.edu.ua/textPhD/sppr2.pdf>. (дата звернення: 30.08.2023).
28. Дикань Н. В., Борисенко І. І. Менеджмент: навч. посібник. Київ : Вид-во «Знання», 2008. 389 с. URL: <https://pidruchniki.com/19991130/menedzhment/menedzhment>. (дата звернення: 06.05.2023).
29. Донець Л. І. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 472 с.
30. Євтушенко О. Н. Управлінські рішення : сутність та характерні риси. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія : Державне управління*. 2014. Т. 239, Вип. 237. С. 47–51. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu\\_2014\\_239\\_237\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2014_239_237_10). (дата звернення: 11.08.2023).
31. Жовковська Т. Т. Методологія прийняття управлінських рішень за рефлексивного підходу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19, Ч. 1. С. 146–151.
32. Катренко А. В., Пасічник В. В. Прийняття рішень : теорія та практика : підручник. Львів : «Новий світ - 2000», 2013. 447 с.
33. Катренко А. В., Пасічник В. В., Пасько В. П. Теорія прийняття рішень : підручник. Київ : Видавнича група BNV, 2009. 448 с.
34. Кігель В. Р. Оптимізація фінансових рішень : навч. посібник / Університет «КРОК». Київ : Дорадо-друк, 2011. 172 с.
35. Коваленко Н. В., Ільїн В. Ю., Гірняк К. М., Власенко В. А. Управління персоналом в системі моделювання розвитку безпекового інноваційного потенціалу сучасного підприємства в умовах діджиталізації. *Формування ринкових відносин в Україні : збір. наук. праць*. 2022. Вип. 10 (257). С. 45–51. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1662995>. (дата звернення: 29.08.2023).
36. Козирева О. В., Світлична К. С., Шуть О. Ю., Коляда Т. А.. Основи прийняття управлінських рішень : навч. посібник. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2021. 186 с.
37. Коряшкіна Л. С. Моделі й методи прийняття рішень : навч. посібник. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2014. 300 с.
38. Кочкодан В. Б. Методи прийняття управлінських рішень : конспект лекцій / Уклад. В. Б. Кочкодан. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. 128 с.
39. Лащук Я. М. Організаційний механізм прийняття управлінських рішень у публічній сфері. *Інвестиції : практика та досвід*. 2021. № 16. С. 113–117.
40. Левіна-Костюк М. О., Мельничук О. І, Телічко Н. О. Методи прийняття управлінських рішень в умовах недостатньої інформації. *Економіка та суспільство*. 2022. № 4. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1726/1663>. (дата звернення: 24.09.2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-40>.
41. Маркіна І. А., Біловол Р. І., Власенко В. А. Менеджмент організації : навч. посібник / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Київ : Центр учбової літератури, 2013. 248 с.
42. Мартін Р., Ріел Д. Техніка ухвалення рішень. Як лідери роблять вибір. Київ: Наш Формат, 2019. 248 с.
43. Махначова Н. М. Особливості прийняття управлінських рішень органами публічної влади в екстремальних умовах. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 29. С. 39–44.

44. Негрей М. В., Тужик К. Л. Теорія прийняття рішень : навч. посібник. Київ . : ЦУЛ, 2018. 272 с.
45. Нестеренко О. В., Савенков О. І., Фаловський О. О. Інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень : навч. посібник / за ред. П. І. Бідока. Київ : Національна академія управління. 2016. 188 с. URL : <https://nam.kyiv.ua/files/publications/978-966-8406-94-2-pos.pdf> . (дата звернення: 12.09.2023).
46. Осовська Г. В., Осовський О. А. Менеджмент : підручник. 4-е вид., перер. і доп. Київ : Кондор-Видавництво, 2015. 563 с.
47. Педченко Н. С., Гасій О. В., Власенко В. А. Методологія проведення SWOT-аналізу при формуванні концепції розвитку приватного закладу вищої освіти. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2023. Вип. 1 (107). С. 75–84. URL : <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/165/155> ; <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/issue/view/62> ; <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/issue/view/62/22> . (дата звернення: 28.08.2023).
48. Педченко Н. С., Гасій О. В., Сарапин В. В., Туль С. І., Власенко В. А. Академічна доброчесність як дієвий інструмент посилення якості вищої освіти в ПУЕТ. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2023. Вип. 3 (109). С. 73–78. URL : <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/203/191> ; <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/issue/view/66> ; <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/issue/view/66/28> . (дата звернення: 02.09.2023).
49. Рульєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 312 с.
50. Петров Е. Г., Новожилова М. В., Гребінник І. В. Методи і засоби прийняття рішень у соціально-економічних системах : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Техніка, 2013. 274 с.
51. Полінкевич О. М., Волинець І. Г. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : навч. посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 336 с. URL : [https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15846/1/Polinkevych\\_Volynets\\_OGROR2018.pdf](https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15846/1/Polinkevych_Volynets_OGROR2018.pdf) . (дата звернення: 21.09.2023).
52. Приймак В. М. Прийняття управлінських рішень : навч. посібник. Київ : Атіка, 2008. 240 с.
53. Прийняття управлінських рішень : навч. посібник / Ю. Є. Петруня, Б. В. Літовченко, Т. О. Пасічник та ін. ; за ред. Ю. Є. Петруні. 3-тє вид., переробл. і доп. Дніпропетровськ : Університет митної справи та фінансів, 2015. 209 с. URL : <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2416/1/%d0%9f%d1%80%d0%b8%d0%b9%d0%bd%d1%8f%d1%82%d1%82%d1%8f%20%d1%83%d0%bf%d1%80%20%d1%80%d1%96%d1%88%d0%b5%d0%bd%d1%8c%202016.pdf> . (дата звернення: 09.09.2023).
54. Прийняття управлінських рішень : навч. посібник / Ю. Є. Петруня, Б. В. Літовченко, Т. О. Пасічник та ін. ; за ред. Ю. Є. Петруні. 4-тє вид., переробл. і доп. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2020. 276 с. URL : <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/4070/1/Прийняття%20упр%20рішень%202020.pdf> . (дата звернення: 09.09.2023).
55. Прокопова О., Гаркуша Н., Твердохліб К. Інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень в сучасних бізнес-системах. *Економічний дискурс : Міжнародний збірник наукових праць*. 2015. Вип. 4. С. 117–125.
56. Світлий Д. О. Збалансована система ключових показників як інтегрований організаційно-економічний механізм інформаційного забезпечення ухвалення управлінських рішень. *Наукові праці НДФІ : зб. наук. праць*. 2015. Вип. 2 (43). С. 75–82.
57. Сметанко О. В. Моделі та методи прийняття рішень в аналізі й аудиті : навч. посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 456 с.
58. Теоретичні основи забезпечення якості прийняття управлінських рішень в умовах європейської інтеграції : монографія / М. М. Новікова, Н. О. Кондратенко, М. В. Боровик та ін. ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : Друкарня «Мадрид», 2020. 335 с.
59. Технології прийняття управлінських рішень : монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. І. О. Кузнецової. Харків : «Діса плюс», 2023. 430 с. URL : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16090/1/Технології%20прийняття%20управлінських%20рішень.pdf> . (дата звернення: 25.09.2023).
60. Ус С. А., Коряшкіна Л. С. Моделі й методи прийняття рішень : навч. посібник / М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. 300 с. URL : [https://sau.nmu.org.ua/ua/osvita/metod/Models\\_and\\_decision-making\\_techniques\(Us\\_Koryashkina\)\\_NMU\\_SAU.pdf](https://sau.nmu.org.ua/ua/osvita/metod/Models_and_decision-making_techniques(Us_Koryashkina)_NMU_SAU.pdf) . (дата звернення: 24.09.2023).
61. Файнзільберг Л. С., Жуковська О. А., Якимчук В. С. Теорія прийняття рішень : підручник / Нац. техн. ун-т України «КПІ ім. Ігоря Сікорського». Київ : Освіта України, 2018. 246 с. URL : <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/22849/1/TPR.pdf> . (дата звернення: 27.09.2023).

62. Філіппов В. Ю., Антошук В. М. Особливості прийняття управлінських рішень в малому та середньому бізнесі в умовах динамічних змін. *Економіка : реалії часу. Науковий журнал*. 2020. № 6 (52). С. 122–129. URL : <https://economics.net.ua/files/archive/2020/No6/122.pdf> . (дата звернення: 23.09.2023).
63. Черняк О. І. Моделі та технології прийняття управлінських рішень : навч. посібник. Київ : Вид-во ТОВ «Видавничий дім «Професіонал», 2010. 350 с.
64. Шимановська-Діанич Л. М., Власенко В. А. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств та організацій споживчої кооперації України : теорія і практика : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2010. 341 с.
65. Шульженко І. В., Остапенко С. Ю., Симоненко В. А.. Удосконалення процесу прийняття управлінських рішень. *Приазовський економічний вісник*, . 2018. Вип. 4 (09). С. 73–77. URL : [http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/4\\_09\\_uk/15.pdf](http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/4_09_uk/15.pdf) . (дата звернення: 13.09.2023).
66. Юрков О. С. Теорії прийняття рішень : курс лекцій / Уклад. О. С. Юрков.. Мукачєво : МДУ, 2016. 135 с. URL : [https://duikt.edu.ua/uploads/1\\_78\\_33056835.pdf](https://duikt.edu.ua/uploads/1_78_33056835.pdf) . (дата звернення: 17.09.2023).
67. Яременко О. Ф. Методи прийняття управлінських рішень. URL : <https://msn.khnu.km.ua/course/view.php?id=4118> . (дата звернення: 11.05.2023).
68. Moskvitin E., Vlasenko V., Shved O., Ryzhova V., Goncharenko O. Controlling in quality assurance and internal coordination of entrepreneurship activity. *Academy of Entrepreneurship Journal*. 2020. Volume 26. Issue 3. PP. 1–7. URL : <https://www.abacademies.org/articles/Controlling-in-quality-assurance-and-internal-coordination-of-entrepreneurship-activity-1528-2686-26-3-367.pdf> . (дата звернення: 11.04.2023).
69. Vlasenko V. A. Applied imperatives for the formation of an effective mechanism for making and implementing management decisions at enterprises in the conditions of market transformations. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління : збірка наукових праць*. Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. 2022. Т. 21, Вип. 3 (52). С. 48–63. URL : <http://dSPACE.puet.edu.ua/handle/123456789/12825> ; <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/275783> ; <http://rinek.onu.edu.ua/issue/view/16490> . (дата звернення: 28.08.2023).
70. Vlasenko V. A. Features of developing the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitalization of the national economy. *Формування ринкових відносин в Україні : збір. наук. праць*. 2022. Вип. 12 (259). С. 48–57. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1697270> ; <https://zenodo.org/record/7711703#.ZA-NB8JBxPY> ; <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3551036> . (дата звернення: 18.08.2023).
71. Vlasenko V. A. Features of the implementation of risk management program as a tool of enterprises development management system in the new economy. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. Суми : СНАУ, 2021. Вип. 4 (90). 60 с. С. 17–23. URL : <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/244/155> . ; <http://dSPACE.puet.edu.ua/handle/123456789/123> . (дата звернення: 12.08.2023).
72. Vlasenko V. A. Features of the mechanism of making and implementation of management decisions at enterprises in the conditions of economic transformations. *Global Challenges and Sustainable Development of Economics and Business : Book of Proceedings of the International Scientific Conference, dedicated to the 25th anniversary of the Faculty of Economics and Business of Batumi Shota Rustaveli State University (Batumi, Georgia, October 21-22, 2022)*. Batumi : Batumi Shota Rustaveli State University, 2022. 203 p. PP. 29–32. URL : <http://dSPACE.puet.edu.ua/handle/123456789/12501> . (дата звернення: 17.09.2023).
73. Vlasenko V. A. Formation of an effective system of economic management methods at the enterprise. *International Conference on Sustainable Transport System and Maritime Logistics. Batumi Navigation Teaching University : Proceedings of the International Scientific Conference (Batumi, Georgia, June 24, 2021)*. Batumi : Batumi Navigation Teaching University, 2021. 103 p. PP. 101–102. (0,1 д.а.). URL : <http://dSPACE.puet.edu.ua/handle/123456789/12315> . (дата звернення: 21.04.2023).
74. Vlasenko V. A. Implementation of effective organizational support of financial management system at small and medium-sized enterprises under conditions of transformational changes. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Т. 7. № 4. С. 56–62. URL : [http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/ujae\\_2022\\_r04\\_a7.pdf](http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/ujae_2022_r04_a7.pdf) ; <http://ujae.org.ua/vprovadzhennya-efektyvnogo-organizatsijnogo-zabezpechennya-systemy-finansovogo-menedzhtentu-na-pidpryyemstvah-malogo-ta-serednogo-biznesu-v-umovah-transformatsijnyh-zmin/> . (дата звернення: 27.08.2023).
75. Vlasenko V. A. Practice of using the mechanism of lease relations as a tool for optimizing the structure of the non-current assets at the enterprise in modern economic conditions. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2083/2011> ; <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/46> . (дата звернення: 25.08.2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-51> .
76. Vlasenko V. A. Principle approach to managing the enterprise's investment activities in the conditions of safe implementation of real investment projects / *International security studios : managerial, economic, technical, legal, environmental,*



informative and psychological aspects. International collective monograph. Tbilisi, Georgia : Georgian Aviation University, 2023. 1438 p. PP. 1293–1315. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/12824> ; <https://drive.google.com/file/d/1yzx8GxQgDm0V6-fZi9CBiGVqnpnWbEEy/view> ; <http://www.iesfuhr.org/repository> . (дата звернення: 28.08.2023).

77. Vlasenko V. A. Principled approach to the formation of anti-crisis program of enterprise development in the conditions of transformation processes. Економічний простір. Збір. наук. праць / ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». Дніпро : ПДАБА, 2021. № 170. 88 с. С. 39–43. URL : <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/902/874> . ; <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11245> . (дата звернення: 12.08.2023).

### **Програмне забезпечення навчальної дисципліни**

- Пакет програмних продуктів Microsoft Office.
- Дистанційний курс з навчальної дисципліни «Розробка і прийняття управлінських рішень» на платформі Moodle.

### **Політика вивчення навчальної дисципліни та оцінювання**

- Політика оцінювання здобувачів вищої освіти: регулюється «Положенням про організацію освітнього процесу» (<https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/polozhennya-pro-organizacziyu-osvitnogo-proczesu.pdf>), «Положенням про порядок та критерії оцінювання знань, вмінь та навичок здобувачів вищої освіти» ([https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozh\\_por\\_kryt\\_ocinyuvannya.pdf](https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozh_por_kryt_ocinyuvannya.pdf)), «Порядком ліквідації здобувачами вищої освіти академічної заборгованості» <https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/poryadok-likvidacziyi-zdobuvachamy-vyshhoyi-osvity-akademichnoyi-zaborgovanosti.pdf>. Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності).
- Політика щодо академічної доброчесності: списування під час виконання поточних модульних робіт та тестування заборонено (в т. ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування та підготовки практичних завдань в процесі заняття. Здобувачі вищої освіти мають свідомо дотримуватися «Положення про академічну доброчесність» ([https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozh\\_akadem\\_dobrochesnist.pdf](https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozh_akadem_dobrochesnist.pdf)); не допускати списування (один в одного, з власноруч написаного тексту, друкованого або електронного носія інформації тощо) під час виконання індивідуальних навчальних завдань та тестів; якісно оформлювати посилання на джерела інформації при написанні доповідей, підготовки презентацій, тез тощо, що регламентується «Положенням про запобігання випадків академічного плагіату» (<https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozhennya-pro-zapobigannavyvpadkam-akademichnogo-plagiatu.pdf>) та «Кодексом честі студента» ([https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/kodeks\\_chesti\\_studenta.pdf](https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/kodeks_chesti_studenta.pdf)).
- Політика щодо термінів виконання та перескладання: завдання, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання модулів відбувається із дозволу провідного викладача за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний). Порядок перескладання модулів регулюється «Порядком ліквідації здобувачами вищої освіти академічної заборгованості» (<https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/poryadok-likvidacziyi-zdobuvachamy-vyshhoyi-osvity-akademichnoyi-zaborgovanosti.pdf>) та «Положенням про повторне навчання [https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozh\\_pro-povt-navch.pdf](https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozh_pro-povt-navch.pdf)).
- Політика щодо відвідування: відвідування занять є обов'язковим компонентом. Якщо здобувач вищої освіти пропустив заняття, або отримав незадовільну оцінку, він має відпрацювати пропущене заняття, або виконати нескладене раніше завдання шляхом вивчення матеріалів з відповідної теми в дистанційному курсі, виконання тематичного тесту для самоконтролю, написання конспекту з подальшим захистом під час індивідуальної консультації. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, стажування тощо) навчання може відбуватись в он-лайн формі (на платформі Moodle) за погодженням із провідним викладачем. Якщо заняття (за умов надзвичайної ситуації) проводиться дистанційно, здобувач вищої освіти має виходити на зв'язок із викладачем за розкладом занять та відповідно додаткової інструкції.
- Політика визнання результатів навчання: регламентується «Положенням про порядок Perezarahuвання результатів навчання, здобутих в іноземних та вітчизняних закладах освіти» ([https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozh\\_por\\_perezarah\\_rez\\_zvo.pdf](https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozh_por_perezarah_rez_zvo.pdf)), «Положенням про академічну мобільність здобувачів вищої освіти» ([https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozha\\_pro\\_akademichnu\\_mobilnist.pdf](https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozha_pro_akademichnu_mobilnist.pdf)) та «Положенням про порядок визнання результатів навчання здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти»

<https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozhennya-pro-poryadok-vyznannya-rezultativ-navchannya-zdobutyh-shlyahom-neformalnoyi-ta-abo-informalnoyi-osvity.pdf>).

- Політика вирішення конфліктних ситуацій: регулюється «Положенням про правила вирішення конфліктних ситуацій» (<https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/polozhennya-pro-pravyla-vyrishennya-konfliktnyh-sytuacziy-u-puet.pdf>), «Положенням про апеляцію результатів підсумкового контролю у формі екзамену» ([https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/poloz\\_pro-apel\\_pidscontr.pdf](https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/poloz_pro-apel_pidscontr.pdf)). З метою вирішення конфліктних ситуацій здобувачі вищої освіти можуть звернутися до уповноваженої особи з питань запобігання та виявлення корупції (<https://puet.edu.ua/zapobigannya-ta-protidiya-korupciyi/>).
- Політика підтримки учасників освітнього процесу: передбачає допомогу здобувачів вищої освіти з боку Психологічної служби (<http://puet.edu.ua/psychologichna-pidtrymka-v-puet/>), Студентського омбудсмена (Уповноваженого з прав студентів) ПУЕТ (<http://puet.edu.ua/other-divisions/studentyky-ombudsmen-upovnovazheniy-z-prav-studentiv-puet/>) та Уповноваженого з прав корупції (<https://puet.edu.ua/zapobigannya-ta-protidiya-korupciyi/>).
- Безпека освітнього середовища: інформація про безпечність освітнього середовища ПУЕТ наведена у вкладці «Безпека життєдіяльності» (<http://puet.edu.ua/pro-puet/bezpeka-zhyttyediynosti/>).

### Оцінювання

Підсумкова оцінка за вивчення навчальної дисципліни розраховується через поточне оцінювання

Види робіт	Максимальна кількість балів*
Модуль 1 (теми 1-5): відвідування занять (2 бали); захист домашнього завдання (5 балів); обговорення матеріалу занять (3 бали); виконання навчальних завдань (7 балів); завдання самостійної роботи (8 балів); тестування (5 балів); поточна модульна робота (20 балів)	50
Модуль 2 (теми 6-12): відвідування занять (2 бали); захист домашнього завдання (5 балів); обговорення матеріалу занять (3 бали); виконання навчальних завдань (7 балів); завдання самостійної роботи (8 балів); тестування (5 балів); поточна модульна робота (20 балів)	50
Разом	100

\*Примітка: За додаткові види навчальних робіт студент має можливість отримати додаткові бали (10 балів – за виконання наукової роботи, 10 балів – за участь у Всеукраїнській олімпіаді чи виступ на науково-практичній конференції із доповіддю, тощо), що додаються до загальної підсумкової оцінки за вивчення навчальної дисципліни. Разом з тим, загальна підсумкова оцінка за навчальну дисципліну не може перевищувати 100 балів.

### Шкала оцінювання здобувачів вищої освіти за результатами вивчення навчальної дисципліни

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Дуже добре
74-81	C	Добре
64-73	D	Задовільно
60-63	E	Задовільно достатньо
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням навчальної дисципліни